

BURLESKE VOORSTELLINGEN IN DE LIBRIJE

In het februari-nummer van *Oud-Zutphen* (Jg. 5, no. 1) gaf de heer Buijs een interessante overdenking over een opmerkelijk beeldje in de Librije van de St. Walburgskerk. De betreffende voorstelling werd wat mysterieus omschreven, een afbeelding ervan is daarom op zijn plaats. Als we burlesk opvatten als boertig en plat, mag de voorstelling zeker in die categorie worden ondergebracht. Zij gaat in dit opzicht verder dan de andere voorstellingen met een grappig karakter. Alvorens wij ons afvragen of het hier inderdaad, zoals de heer Buijs stelt, om een verbeelding van sexuele verleiding of een vruchtbaarheidssymbool gaat, willen wij enige opmerkingen vooraf maken om het beeldje in zijn omgeving te plaatsen.

Het kraagsteenbeeldje op de vierde zuil gerekend vanuit het oosten.

Niet de enige burleske voorstelling

De beeltenissen in de Librije kunnen in twee afdelingen onderverdeeld worden, een onderscheid dat ook Ter Kuile onvoldoende maakt. Ten eerste zijn er de beeltenissen op de middenpijlers, daar waar de achzijdige schachten overgaan naar een vierkant. Ter Kuile omschrijft deze beeltenissen als volgt: 'Onder die reliefvorstellungen komen er voor van de H. Maagd, St. Barbara en de evangelisten, maar ook burleske'.¹ Burleske moet hier als meervoud gelezen worden. De enige min of meer burleske voorstelling op deze plaatsen zouden de beeldjes van een mannen- en vrouwenkop kunnen zijn. De overige zijn serieus, inderdaad de evangelisten, enkele heiligen en oud-testamentische figuren.

De tweede serie afbeeldingen bevindt zich aan het begin van de gordelbogen. Ter Kuile: 'De gordelbogen ontspringen uit de pijlers op kraagsteentjes met allerlei figurale voorstellingen'. Onder deze voorstellingen bevindt zich het vrouwtje waar het hier om gaat, maar ook allerlei andere min of meer potsierlijke voorstellingen, een mannetje dat het gewelf schijnt te torsen, een afbeelding van een kannunnik, voorts bloemen, ranken en dieren. Dezelfde soort afbeeldingen treffen we aan onder de aanzet van de gordelbogen aan de muurkanten, een onbenullig uitzierend kopje, een gezellige moeke, een liefvallig meisje. Meinsma omschrijft deze serie afbeeldingen als volgt: 'Onder de aanzet der ribben koppen, bloemen en figuurtjes in zonderlinge houdingen, zg. fratsen'.²

De oorspronkelijke ingang

Een tweede punt dat we bij de beschouwing van het beeldhouwwerk in aanmerking moeten nemen is de oorspronkelijke ingang van de Librije. Deze bevond zich één kapel verder naar het oosten, in de kapel waar in 1706 het grafmonument van Van Heeckeren geplaatst werd. Dat betekent dat men vroeger de Librije niet bij het betreffende vrouwtje binnenkwam, maar bij de pijler waarop een grote gebeeldhouwde plaat is aangebracht, met daarop een Christus die wijst op de tekst: Ego sum via veritas et vita (Ik ben de weg, de waarheid en het leven). Voorwaar een geheel andere entree als de tegenwoordige. Ons vrouwtje is dan zover mogelijk weg, kijkt uit op de westzijde, kerkelijk gezien de minst gewijde kant. Hier ligt een analogie met de gewelfschilderingen in de kerk zelf. Waar we op de gewelven van de viering en het koor bijbelse en filosofische voorstellingen zien, bevinden zich in de zuidwestelijke zijbeuk ook enkele fratsen: een bekketrekker, een carnavalsganger met een dranklucht uit zijn mond, naast andere koddige voorstellingen en spreuken.

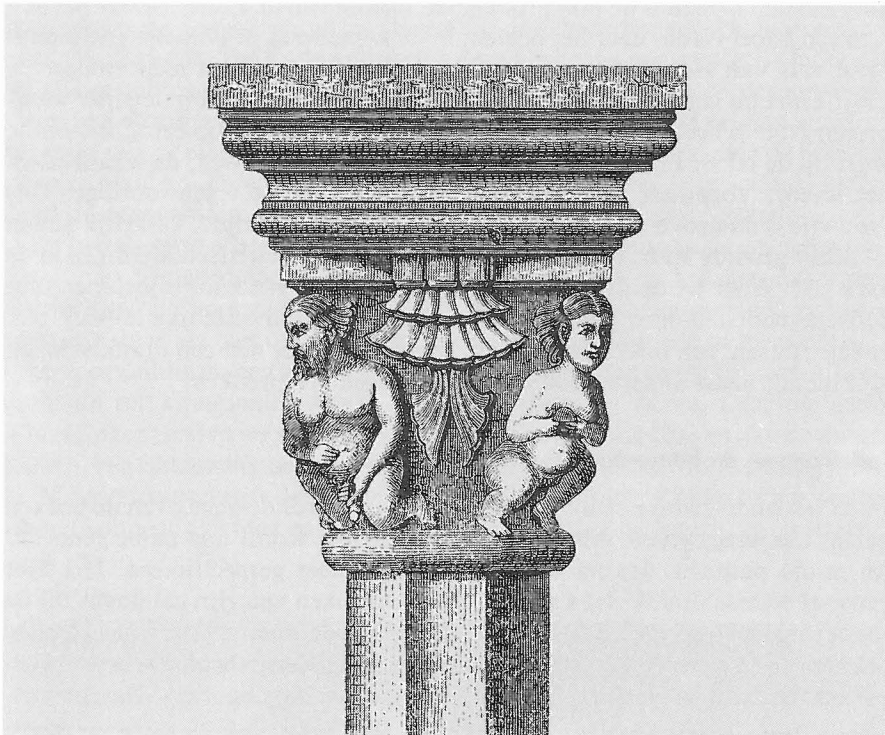
Indeling van de bibliotheek

In de zestiende-eeuwse catalogus van de Librije wordt de plaats van de boeken helaas niet aangegeven. Alleen de eerste lessenaar wordt met name genoemd (in primo pulpito), daarna worden deze niet meer gespecificeerd. Het lijkt evenwel waarschijnlijk dat Cansen bij het opmaken van zijn catalogus bij de (oude) ingang van de Librije begonnen is. Bij de nummering van het oude boekenbezit³ zien we de gebruikelijke volgorde. Eerst theologische werken, bijbels, commentaren en kerkvaders, samen ruim 100 nummers. Daarna juridische werken, kerkelijk en Romeins recht, vervolgens het in verhouding bescheiden bezit aan werken op het gebied van de letterkunde, de medicijnen en de geschiedenis. Een volgorde dus van theologie, via rechten naar meer wereldse literatuur.

De tien lessenaars aan de raamkant zijn versierd met houtsnijwerk. Hierin is gaande naar de westkant een overgang naar meer wereldse onderwerpen te zien. De oostelijke lessenaars vertonen onder meer een Lam Gods, een Maria met kind, een martelares, een Christus met doornenkroon en een pelikaan als zinnebeeld van Christus. De laatste drie, westelijke lessenaars vertonen een mannenkop, een kop en een bloem.

Beide hier genoemde volgordes wijzen op een meer wereldse hoek in de westkant van de Librije. Ook de reeds genoemde Barbara, met haar tegenhanger Catharina op dezelfde tweede pijler aan de westkant zullen niet toevallig beide aanwezig zijn. Catharina ziet uit op het oosten, naar de eerste lessenaars; zij

staat traditioneel voor het contemplatieve leven. Barbara kijkt uit op het westen, de laatste lessenaars; zij staat traditioneel voor het actieve leven.

Kapiteel met allegorie van de ondeugd in de slotkerk te Eger (1213).

Wat stelt het vrouwtje voor?

Tenslotte het betreffende vrouwtje op de laatste pijler, dat uitkijkt op het westelijke venster.

Stelt het vrouwtje de seksuele verleiding voor? Deze wordt doorgaans voorgesteld als sirene, al dan niet met spiegel en kam. Wanneer het een voorstelling van vruchtbaarheidssymboliek zou zijn, dan zouden de vormen toch meer geprononceerd zijn geweest. Neen, het vrouwtje plast. Soortgelijke afbeeldingen zijn uiterst zeldzaam. We vonden een voorbeeld in de slotkapel in Eger (Tjecho-Slowakije). Het zou hier een symbolische weergave van ondeugd betreffen. Plassen is op zich zelf geen ondeugd, wel als het tegen of in een

(kerk)gebouw gebeurt. Het vrouwtje zal bedoeld zijn als waarschuwing zulks na te laten. Een soortgelijke voorstelling zien we nog in ons Zutphense plaveisel in de vorm van de hurkende hond, waaronder de tekst staat: in de goot.

Noten

1. E. H. ter Kuile, *De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst. Provincie Gelderland. 2e stuk Kwartier van Zutphen*, p. 228.
2. K. O. Meinsma, *Catalogus van de Librije der St. Walburgskerk te Zutphen*, Zutphen, 1903, p. 21 noot 2.
3. K. O. Meinsma, *Middeleeuwse bibliotheken*, Zutphen, 1903, p. 293 e.v.
4. E. W. Brecht, *Sittliche oder unsittliche Kunst?*, München, 1919, p. 12.

HET STEDELIJK MUSEUM

ten behoeve van uw historisch onderzoek

- voorwerpen betreffende de geschiedenis van stad en graafschap
- topografische collectie: gedrukte kaarten, schilderijen, prenten, foto's, prentbriefkaarten
- historische tentoonstellingen

Het deel van de topografische collectie dat niet geëxposeerd is, kan tijdens kantooruren bekeken worden na een telefonische afspraak (05750-16878).